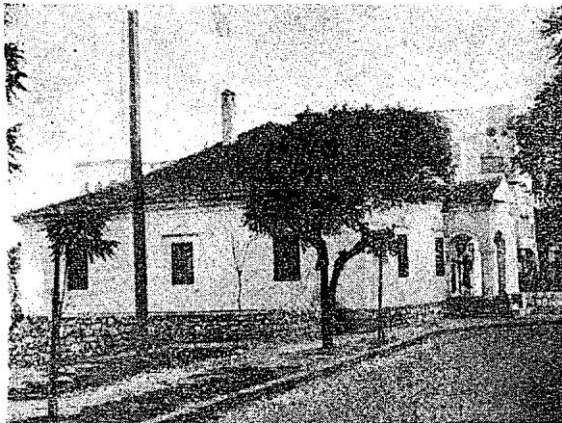

КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА ЗГРАДАМА XIX ВЕКА У ТВРДОМ МАТЕРИЈАЛУ

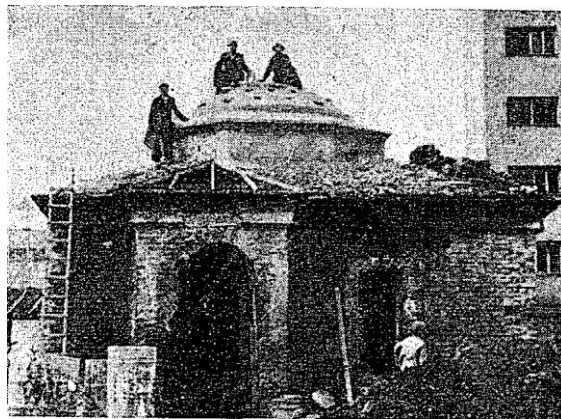
Година 1824 може се засада сматрати као прекретница у грађевинарству Београда. За разлику од дотадашњег источњачког начина грађења у бондруку, новостворено грађанско друштво, подражавајући прве Обреновиће и само почиње да гради своје куће у тврдом материјалу, прихватајући многе елементе западне архитектуре. На овај је начин прво подигнута „Докторова кула“ на Губеревцу (зграда др. Ромите, таста кнежевог лекара др. Куниберта), затим Кнежеви конаци и друге. Зидови су сада много масивнији — дебљи и чвршћи. И док се темељи и подруми и даље граде у камену, приземља су често комбинована од камена и цигле која има устаљени облик. Спрат је потпуно од цигле. Међутим, бондрук и поједини дрвени делови још су за извесно време делимично сачувани, јер зидари још нису постали потпуно вични новом начину зидања. Стога су унутрашњи лаки преградни зидови, иако грађени у новој цигли, најчешће углављивани вертикалним храстовим ступцима међусобно повезаним косницима, а у дебелим спољним зидовима и даље су задржане греде ко је их прстенасто повезују и окружују — појасеви и сантрачи — као што то данас чине бетонски серклажи.

Но, иако се кнез лично залагао у изградњи својих домова, иако је Хаџи-Неимар (Никола Живковић) као искусни грађевинар-предузимач у највећој мери остваривао кнежеве жеље, можда је у свему томе постојало и неко треће лице које је стварало архитектуру коју је Милош тражио а Никола изводио. Нисмо склони веровању да су за успешна архитектонска обликовања заслужна само ова два човека. Ко је, међутим, био стварни архитект, на то питање још нисмо у стању да одговоримо.

Благодарећи солидности употребљеног грађевинског материјала, стање сачуваних зграда у Београду није рђаво. Прелазећи из руке у руку, разноврстни корисници су их у више махова преправљали, прилагођавајући их својим тренутним потребама, мењајући им углавном унутрашњи распоред и поједине отворе на зидовима, али после тога није било тешко оваквим зградама вратити њихов првобитни изглед, јер је основна конструкција остајала неоштећена. Зграде су модернизоване: мењани су кровни покривач од ручне ћерамиде, са обрађеним димњачким стубовима који из њих извиру, постављани су олуци, столарија је замењивана савременом, таванице нису више тако декоративне, оцаклије такође, а при-

Зграда Милоја Божића (Позоришни музеј) у Београду

Милошев амам у току рестоуракторских радова 1953

ликом сваке обнове, фасада је све више губила свој основни изглед. Стога су пре садашњих конзерваторско-рестаураторских подухвата вршена детаљна испитивања не само на самим објектима, на основу расположиве литературе, сачуваних гравира и других слика, већ и на основу аналогije сличних објеката који и данас постоје или се позудано зна како су некада изгледали¹.

Обновљење зграде ове врсте користе данас установе које им најбоље одговарају. Изузетак чини Докторова кула, у склопу Душевне болнице, на коју још није дошао ред да буде стручно рестаурирана и прикладније употребљена.

Зграда Милоја Божића (Позоришни Музеј) у Београду конзервирана је током 1951/2. Том приликом испитано је и њено порекло.

Из натписа у малтеру — 18МГБ36 — израђеног на траци у тимпанону више улазног трема, чита се година грађења 1836, раздвојена иницијали-

¹ Радовима руководио арх. Д. Ст. Павловић. Извештај објављен у Зборнику заштите споменика културе, књ. IV-V, стр. 362. Доброслав Ст. Павловић, Конзерваторско-рестаураторски радови у Београду — Три зграде из времена кнеза Милоша, Годишњак Музеја града Београда, књ. 11-1955, стр. 286.

ма М.Г.Б. који се односе на власника Милоја Божића, трговца стоком, пословног ортака кнеза Милоша. Кућу доцније купује угледни београдски трговац и извозник Риста Хаџи-Поповић, чија је породица живела у њој све до Првог светског рата. Зграда затим прелази у општинске руке, користи се и као магацин, па је 1920 добија на употребу скулптор Тома Росандић. Руинирану, он је преправља за своје потребе — прави од ње стан и велики светао атеље.

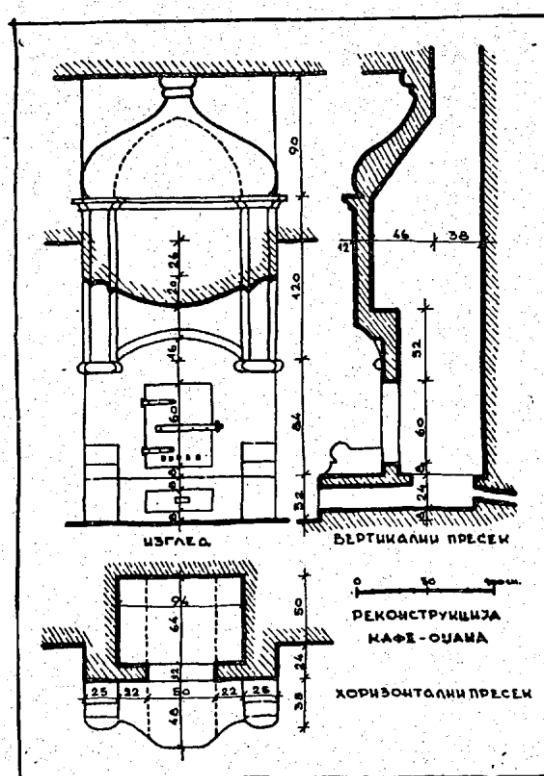
Од тога времена, па све до наше адаптације за потребе Музеја позоришне уметности НРС (1950—1951), зграда је била тесно везана за живот и рад наших ликовних уметника који су, без мало сви, прошли кроз њу, те је том приликом свако одељење било произвољно прекрајано за атељеа. Из тих разлога зграда је и позната као „Сликарска“ или „Уметничка кућа“.

Приликом садашњих радова конзервиран је и подрум, што свакако претставља најинтересантнији део зграде. У њега се улази са доње стране. Користећи пад терена, он запрема само пола зграде. Овај подрум, чији масивни камени зидови од ташмајданског кречњака имају дебљину од 180

см., полуобличасто је засведен и пиластерима подељен у три приближно једнака и квадратна поља. Централни улаз је такође засведен. У спољним зидовима су дубоки прозорски продори над којима је преломљен свод, док на средини осталих зидова видимо мала зидна удубљена (нише) над којима је шиљати лук.

Сви ови елементи — димензије, начин грађења и обрада — не одговарају згради која је над овим подрумом подигнута 1836. Знајући да је у овом крају Београда постојао читав низ ранијих грађевина, већином из турског времена, на чијим су темељима и подрумима подизане нове за време кнеза Милоша, мишљења смо да је и Милоје Божић своју кућу сазидао на каквом постојећем подруму из ранијег времена. Можда је овај подрум припадао и једној од зграда Везировог двора који је у XVIII веку постојао у непосредној близини зграде, према Бајракли-цамији.

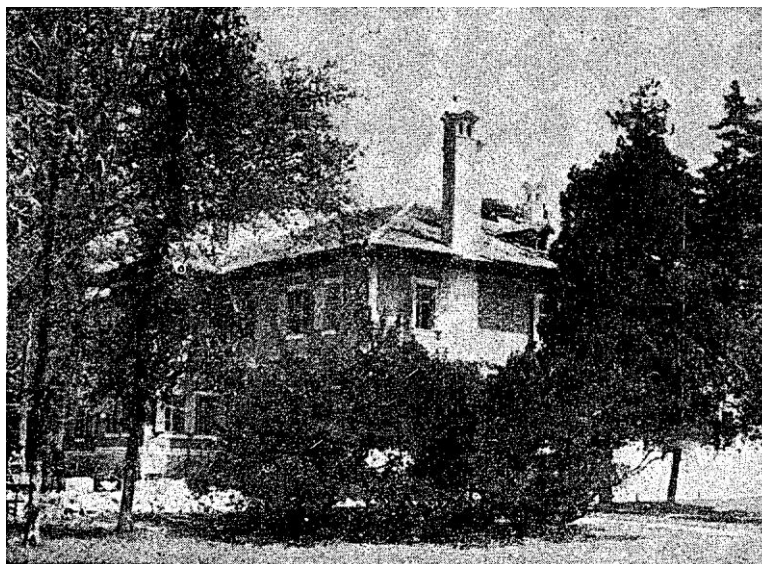
Милошев амам у Београду конзервиран је током 1952/4. Ти радови јасно откривају конструкцију и приказују функцију овог амама намење-

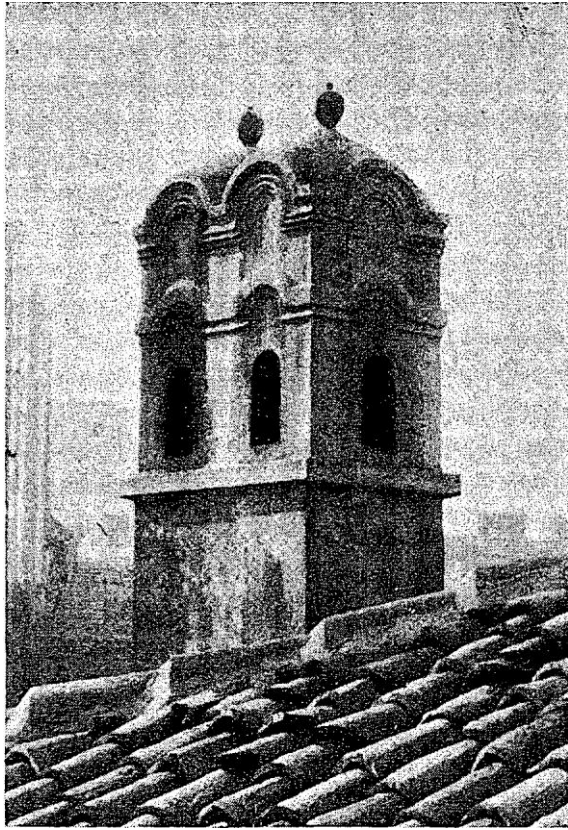
„Кафе-оцак“ у Конаку кнеза Милоша у Топчидеру

ног кнежевим потребама. Како простор око амама (некадашњи Финансиски парк) још није уређен — паркиран, то ни сам амам засад није приступачан публици.

Конак кнеза Милоша у Топчидеру конзервиран је и рестауриран за релативно кратко време — од јесени 1953 до лета 1954. Обављени су обимни и темељни радови. Конак је адаптиран за потребе новооснованог Музеја Првог српског устанка. Црвенкасти тон фасаде, нове димњачке капе, други распоред појединих просторија, обновљена шароликост извесних зидова и столарије (врата, прозори, таванице, ограде), као и

Конак кнеза Милоша (сада Музеј Првог српског устанка) у Београду

Рестаурисани димњаци на Конаку Кнегиње
Љубице у Београду

друге измене, пружиле су једну нову слику, много ближу времену у коме је Конак био подигнут. Све измене су унесене на основу старе, сачуване документације.

Конак кнегиње Љубице у Београду служио је у разне сврхе током XIX и прве половине XX века. Пошто је престао бити двор првих Обреновића, у његовим просторијама ређале су се разне управне, просветне, црквене установе, па су чак становале и породице. Између два рата, зграда је једно време служила за музеј (Музеј кнеза Павла, Црквени музеј). У њој је данас смештен Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије.

И поред разноврсних њених корисника, зграда се ипак прилично добро одржала, захваљујући на првом

месту масивности конструкција. Ова грађевина је, као што је то познато, једна од првих у Србији подигнутих у тврдом материјалу, после ослобођења од Турака. Па ипак, током времена, димњаци су били изгубили основне облике својих глава, а у унутрашњости орахови патоси били су замењени паркетом, камене плоче керамичким плочицама, у холовима је било спроведено централно грејање.

Одмах после ослобођења, 1947 године, извршена је генерална оправка Конака (арх. И. М. Здравковић). Том приликом није се много настојало да се згради врати што је могуће више њен првобитни изглед. Последњих година Завод је приступио поступним конзерваторско-рестаураторским радовима, настојећи да пропуштено исправи. Тако је на првом месту фасада доведена у исправно стање. Обновљени су сви димњаци по угледу на преостале првобитне; кров је у потпуности препокривен старом ћерамидом полагањем у блато; уклоњене, су олучне цеви; обновљени су сви стари профили; испрскана је фа-

Караматина кућа у Земуну

сада у океру са млевеним каменом природне боје; поправљена је стара столарија; стреха је обојена мрко, као што је и некада била.

Кућа породице Карамата у Земуну има висок и тежак мансардни кров чији су масивни везачи великог распона попустили у својим доњим појасевима, тако да се цео распон крова

проширио и повукао за собом спољни фасадни зид, извијајући га према улици и проузрокујући јаче пукотине. Било је потребно спречити даље попуштање кровних везача. Ово је постигнуто гвозденим затегама и опасачима. Радове је предузео сопственик зграде, у току зиме 1955/6.

Арх. Д. Ст. П.

LES TRAVAUX DE CONSERVATION ET DE RESTAURATION DE BATIMENTS DU XIXe SIECLE CONSTRUIITS EN DUR

A partire de 1824, on commence à élever à Beograd des bâtimens en matériaux durs, pierre et brique. Cependant les maçons d'alors, habitués jusque là à la manière orientale de construire en pisé, ne se sont pas facilement libérés de certains étais de bois, si bien que dans les constructions datant du prince Miloš apparaissent encore toujours dans les murs extérieurs des cerclages de bois et, dans les cloisons intérieures, des poutrelles verticales et obliques.

Un grand nombre des constructions de cette époque, qu'a élevées Hadži-Nikola Živ-

ković, maître-maçon expert, a fait l'objet de grands travaux de conservation et de restauration en vue de les rendre à leur architecture primitive et de les adapter à leur destination actuelle (en général de " musée). Ces bâtiments sont les konaks du prince Miloš Obrenović et de sa femme - Ljubica et la maison du négociant Miloje Božić. Le hammam du prince Miloš n'a fait l'objet que de travaux de conservation. Toiis, ces monuments se trouvent à Beograd. A Zemun, on a réparé le toit de la maison de la famille Karamata.

--